

Слободан Ч. Антонић¹
Универзитет у Београду
Филозофски факултет
Одељење за социологију
Београд (Србија)

УДК 050:316СОЦИОЛОШКИ ПРЕГЛЕД"1938/..."
316.2:929 Тасић Ђ.
Оригинални научни рад
Прихваћен 03/05/2018
doi: [10.5937/socpreg52-17319](https://doi.org/10.5937/socpreg52-17319)

ОСНИВАЊЕ СОЦИОЛОШКОГ ПРЕГЛЕДА 1938. ГОДИНЕ

Сажетак: Појава *Социолошкој њреїледа* 1938. године важан је тренутак за српску социологију. То је врхунац развоја ове научне дисциплине у Србији између два светска рата. У то време штампају се преводи значајних социолошких дела, на Правном факултету у Београду оснива се Институт за социологију и започиње настава социологије, а оснива се и „Друштво за социологију и друштвене науке” (1935) – издавач првог броја *Социолошкој њреїледа* (1938). Председник Друштва и главни уредник *Социолошкој њреїледа*, Ђорђе Тасић припремио је за штампу и други број алманаха, али је Други светски рат пресекао даљи развитак социологије у Србији. Тек десет година после тог рата почело се са обновом социолошких установа и даљим развојем ове научне дисциплине код нас.

Кључне речи: развитак социологије у Србији, социолошко друштво, Ђорђе Тасић, Правни факултет у Београду.

Појава *Социолошкој њреїледа* 1938. године важан је тренутак за српску социологију. То је врхунац развоја ове научне дисциплине у Србији између два светска рата и, истовремено, темељ на коме се успешно развијала социологија у Србији после Другог светског рата.

Почетком тридесетих година 20. века социологија је доживела узлет у Србији. Најпре је, на институционалном плану, донета „Општа уредба о универзитетима” (1931), којом се прописује обавезно формирање катедри за социологију (са статистиком) на правним факултетима, те катедри руралне социологије (са науком о задругарству) на пољопривредним факултетима (Mitrović, 1982, str. 120). На докторским студијама Правног факултета у Београду, већ од 1926. постоји Семинар за статистику и социологију (Kandić, 2002, str. 411). Још увек није уведен предмет Социологија на основним студијама, али Слободан Јовановић држи курс под називом „Преглед новије државноправне и социолошке књижевности” (1922–1928) (Kandić, 2002, str. 207), а онда и на докторским студијама држи курс истог назива (1929/1930). У оквиру овог курса он излаже, између осталог, и савремене социолошке теорије.

Слободан Јовановић (1869–1958) на седници Савета Правног факултета, 17. јануара 1930, званично ће затражити да се у наставни план уврсти предмет

¹ santonic@eunet.rs

Социологија (Kandić, 2002, str. 74). Међутим, факултети нису били аутономни у доношењу наставних планова, већ их је Општом уредбом о универзитетима, за целу земљу, прописивала Влада. Зато је Правни факултет у Београду предложио да се донесе Општа уредба о универзитетима којом би се предмет „Социологија са статистиком” уврстио као обавезан предмет за све правне факултете у Југославији (Kandić, 2002, str. 76–77). Таква уредба је, као што смо рекли, и донета, ступивши на снагу у децембру 1931. године. У новембру 1932. Правни факултет уводи Катедру за социологију и статистику, мада још увек не и сам предмет Социологија као обавезан на основним студијама, збор спора међу наставницима.

Наиме, међу наставницима је настао сукоб око изостављања неких предмета са листе обавезних, као би се направило места за нове (Kandić, 2002, str. 82-89). Тај спор је трајао годинама, па ће тек доношење Заједничке уредбе свих правних факултета, из децембра 1938, убрзати увођење Социологије као предмета на основне студије. Наиме, та уредба је предвидела да се, на свим правним факултетима, у оквиру обавезне Катедре за социологију и статистику, изучавају следећи предмети: Општа социологија, Економска социологија, Правна социологија, Политичка социологија и Статистика (Kandić, 2002, str. 90), при чему су Општа социологија и Статистика обавезни предмети, а остали изборни. Држећи се ове уредбе, Савет Правног факултета је ставио Општу социологију, као обавезан предмет, у прву годину основних студија (Kandić, 2002, str. 93), али је прошло још годину дана до првих предавања из овог предмета. Ипак, студенти који су уписали факултет школске 1940/1941 имали су Општу социологију као обавезан предмет, а предавања је држао Ђорђе Тасић (Kandić, 2002, str. 215). Пат је спречио Тасића да предавања доврши, а студенте да овај испит полагају.

Али су се зато на Правном факултету већ годинама одржавала предавања из социологије на докторским студијама. Слободан Јовановић држи курсеве: „Преглед новије државноправне и социолошке књижевности” (1929/1930), „Историјски материјализам” (1932/33), „Формална социологија” (1936/37, 1938/39, 1939/1940), „Социологија религије” (1938) и „Примери политичке социологије” (1940). Предавања са три од ових курсева Слободан Јовановић ће затим објавити као књиге (*Формална социологија*, 1937; *Социологија религије*, 1938. и *Примери политичке социологије*, 1940). Јовановић држи предавања и у Социолошком семинару за докторанте (1936/1937), затим специјални курс из Социологије за докторанде (1937/38), као и семинар из Социологије за докторанде (1937/38) и семинар из Социологије и Филозофије права за докторанде (1938/39 и 1939/1940, заједно са Ђ. Тасићем и Ј. Ђорђевићем (Kandić, 2002, str. 364-365).

Такође, Ђорђе Тасић и Јован Ђорђевић заједно држе семинар из Социологије и Филозофије права за докторанде (1940/1941), Тасић држи курс под називом „Американска социологија” (1939/1940)², а Ђорђевић течаје „Увод у социологију” (1936/1937),

² Ђорђе Тасић се, након 1937, окреће интензивном социолошком раду, кроз Друштво за социологију, Социолошки преглед и Институт за социологију, при Правном факултету. То његово окретање ка социологији се још не читује у књигама, па и чланцима, које публикује, али он тих година започиње рад „на једном теоријском уводу у социологију” (М. Митровић, 125) који је требало да буде круна стваралаштва предратне београдске школе правника-социолога. Одстрањивање са универзитета (1941), интернирање у бањички логор (1943) и његова трагична и прерана смрт (1944), онемогућили су Тасића да заврши рад на овој важној књизи. „У нашој социологији био је пре свега пионир(...), оснивач једне социолошке школе (...) која, нажалост, није могла да се развије даље од самог почетка” (Р. Лукић).

„Општа социологија” (1937/38) и „Општа питања из социологије” (1940/1941; Kandić, 2002, str. 371-2; 389)³. Њима ће се, након доласка на Правни факултет (1940), прикључити и Радомир Лукић својим специјалистичким курсом „Преглед модерне правно-социолошке књижевности” (1940/1941; Kandić, 2002, str. 372)⁴.

Упоредо са утемељењем универзитетске наставе из социологије, публикује се и читав низ социолошких књига. Након превода Палантових (Georges Palante) *Основа социологије* (1925), објављује се и двотомна књига Питирима Сорокина (Питирим Александрович Сорóкин) о социолошким теоријама (1932-1933) „која је изазвала широко интересовање како домаће стручне тако и шире публике, посебно млађе” (Milić, 1997). Пошто се Михајло П. Вуковић, у *Уводу у знансџвену социологију* (1927) заложии за увођење математичких метода у социолошка истраживања, Александар Крушковић је, у *Проблемима социологије* (1934), прогласии социологију, као „синтетичку науку”, „круном социјалних наука” (6). Душан Ј. Поповић, наш први историјски социолог, после историјско-социолошке студије *О Цинцарима* (1927), објављује и двотомну студију *О хајдуцима* (1930-1931). Коначно, Мирко Косић штампа у истој, 1934. години, своје две најзначајније социолошке књиге: *Увод у оишћу социологију* и *Проблеме савремене социологије* (Antonić, 2013).

У то време Србија добија прво активно⁵ социолошко удружење – „Друштво за социологију и друштвене науке” (1935-1941). Организатор овог новог прегнућа био је Ђорђе Тасић, један од тројице иницијатора Косићевог Социолошког друштва (1920-1921). У првом кораку, Тасић је, маја 1935, основао *Друшћиво за иравну*

³ Јован Ђорђевић је већ у својој докторској дисертацији *Les Rapports entre la Notion d'État et La Notion de Classes Sociales* (1933) обрадио однос између државе и класа, да би, у школској 1934/35, на Коларчевом универзитету, држао низ предавања из социологије (постојао је и литографисани текст, од 237 страна). Њих је затим дорадио као књигу *Основи социологије*, а рукопис предао на увид комисији која га је 1940. бирала за ванредног професора. Но због рата и, затим, аверзије послератних власти према социологији, рукопис никада није објављен. Ипак, Ђорђевић је, у овом периоду, штампао читав низ социолошких чланака: „Преглед савремене француске социологије” (1937), „Психоанализа и социологија” (1937), „Социологија и историја” (1938), „Социологија и право” (1938), „Вредност Диркемове социологије за научну социологију” (1938), „Доситеј Обрадовић као социолог” (1940), итд. Ђорђевић се дакле, пред рат, снажно развијао у социолошком правцу, те би вероватно каријеру наставио претежно као социолог, само да није било рата и послератног анти-социолошког расположења. После рата, међутим, нова власт ће ангажовати Ђорђевића на изградњи правног система, па ће он сасвим напустити социологију и посветити се искључиво јавном праву.

⁴ На Правни факултет је дошао и социолог села Сретен Вукосављевић (1881-1960), као хоноарни сарадник за предмет Социологија (1939; према Kandić, 2002, str. 255). Уз Слободана Јовановића, који је отишао у пензију (1940), али који је одмах изабран за хоноарног професора Правног факултета, те је остао у настави, на Правном факултету се тако створила довољна „критична маса” наставника-социолога. Та „критична маса” је могла довести не само до теоријског и истраживачког узлета српске социологије, већ и до снажног институционалног кретања у правцу стварања првог Одсека за социологију, на неком нашем факултету. Тако је Правни факултет, а не Филозофски, могао да постане оно место где се данас образују професионални социолози у Србији. Али, Други светски рат је грубо пре-секао све те процесе.

⁵ Косићево Социолошко друштво заправо никада није почело са радом (Antonić, 2013).

филозофију и социологију. Он је постао његов председник, док је секретар био Милорад В. Симић (Lukić, 1959, str. 106). Када Радомир Лукић, после рата, буде обновио Социолошко друштво (Antonić, 2015), и Симић ће се укључити у његов рад, држећи предавања (1957) и радећи у Надзорном одбору (1959-1960). Уз Симића, „већина младих научних радника, који су се укључили у рад овог (Тасићевог – С. А) Друштва били су француски ђаци и бивши Тасићеви студенти” (Miljković, 1988).

У имену овог удружења социологија је још увек била на другом месту. До тада је, наиме, Тасић себе видео пре свега као правног филозофа, а тек секундарно као социолога. Пресудан по његово снажно окретање ка социологији, међутим, биће студијски боравак у Француској и Белгији. Тасићу, наиме, „да би проширио своја знања из социологије, није сметало да, иако је био више од једне деценије редовни професор, затражи и добије стипендију Рокфелерове фондације” (Kandić, 2002, 98). Искористио ју је, у школској 1936/1937, за боравак у Паризу и Бриселу, проучавајући, између осталог и рад Солвејевог института за социологију (Institut de Sociologie Solvay). О раду овог института ће Тасић, у првој књизи *Социолошкој њреїлега* (1938), објавити и посебан извештај (стр. 303-305), а одмах уз њега стајаће и чланак Драгослава Јанковића о публикацијама Солвејевог института за социологију (стр. 305-306). Тасић ће такође, у *Социолошком њреїлегу* (стр. 314-321), да објави и извештај о социолошком животу Француске 1937. године, коме је био сведок током свог студијског боравка, почев од социолошких конференција (на којима је и он учествовао са саопштењима), до расправе, на Социолошком институту, о настави социологије у Француској.

По повратку у земљу, Тасић ће се свим жаром окренути социологији и стварању првог правог социолошког друштва у Србији. У склопу тога, он ће 1938. променити име удружења, тако да социологија у наслову дође на прво место. Од тада ће се оно звати: *Друштво за социологију и друштвене науке*. Друштво је исте, 1938. године, издало *Социолошки њреїлед* – зборник на 436 странице, „уређен по угледу на годишњак Диркемове социолошке школе (*L'Année Sociologique*)” (Milić, 1997) – и тако се у најбољем светлу представило јавности⁶.

⁶ Није нам познат тачан састав чланова Друштва, али о њему можемо да судимо на основу аутора који су објавили своје прилоге у зборнику. Поред Ђорђа Тасића (1892-1943), ту су и наставници и сарадници Правног факултета Слободан Јовановић (1869-1958), Јован Ђорђевић (1908-1989), Слободан М. Драшковић (1910-1982), Љубомир С. Дуканац (1910-1949), Божидар С. Марковић (1903-2002), Михаило Константиновић (1897-1982) и Бранислав Недељковић (1907-1989), затим Драгослав Јанковић (1911-1990) који ће и сам убрзо доћи на Правни факултет (1940), затим социолог задругарства Михаило Аврамовић (1865-1945), историјски социолог Душан С. Поповић (1894-1965), етнолог Радомир Живковић, статистичар Боривој Т. Пањевац, професор социологије на Економско-комерцијалној високој школи у Београду Драгослав Б. Тодоровић (1909-1964), историчар и економиста Никола Вучо (1902-1993), економиста Никола Мирковић, психолог Слободан Поповић, као и биолози с Филозофског факултета у Београду, Боривоје Д. Милојевић и Синиша Станковић (1892-1974). Од набројаних сарадника и чланова, у Управном одбору Друштва били су Михаило Константиновић и Божидар С. Марковић (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 9, 16). Дакле, Тасић је успео да окупи практично већину људи који су се у то доба, у Србији, занимали за социологију. Једино пада у очи одсуство Мирка Косића. „Разлог томе вероватно треба тражити првенствено у његовом индивидуалистичком, недовољно комуникативном темпераменту”, оцењује Божидар С. Марковић (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 18).

У уводнику *Социолошкої њреїледа* каже се да је Друштво за социологију и друштвене науке „у кратком времену отпочело научни рад у више праваца”, те да је „овом књигом оно отпочело један нови посао: издавање радова чланова и сарадника (пријатеља) друштва, извесним делом и реферата одржаних на састанцима” (стр. 3). Из овога се види да је Друштво одржавало састанке, на којима су подношена саопштења, која су делимично ушла и у овај зборник, а у фусноти за чланак Слободана Поповића, „Прилог проучавању односа између социологије и психологије”, изричито се каже да је тај рад заправо извод из предавања одржаног у Друштву 1. маја 1936. (стр. 69). Јован Ђорђевић се овако сећа састанака одржаних у Друштву:

„Његови састанци су привлачили знатан број напредних интелектуалаца и студената оног времена, а дискусије на тим састанцима су биле не само живе и толерантне, већ и вођени као дијалози и конфронтације. Припадништво том Друштву је, у највећем броју случајева, схватано као интелектуална обавеза и као начин да се, иако ван па и против владајућег система и због тога, допринесе развоју научне мисли и истине. Највећа заслуга за све ово припада проф. Ђорђу Тасићу, аниматору социолошке мисли у нас, и човеку који је хтео и умео да се бави науком без икаквог догматизма и да окупља у том циљу, без икаквог секташтва, представнике различитих, па и супротних филозофских и идеолошких схватања” (Вакић, Миљковић, Јанићјевић, 1978, стр. 9).

Састанци Друштва организовани су на Правном факултету у Београду, најпре у старој згради на Косанчићевом венцу, а онда и у новој. Чланови Друштва одржали су и циклус предавања о социологији села на Коларчевом народном универзитету (сећања Михаила Константиновића, в. Вакић, Миљковић, Јанићјевић, 1978, стр. 10). О делатности друштва писали су часописи *Архив за њравне и друштвене науке* и *Правна мисао*, као и лист *Најрег* (излазио 1938–1941, власник Михаило Илић, проф. Правног факултета; Миљковић, 1983, стр. 160).

После ове свеске *Социолошкої њреїледа*, посвећене односу социологије и посебних друштвених наука, најављене су и друге свеске, пре свега она „посвећена социологији села, за коју смо већ припремили знатним делом материјала” (Вакић, Миљковић, Јанићјевић, 1978, стр. 10). Треба знати да је сам Ђорђе Тасић био иницијатор искуствених социолошких истраживања на српском селу, уз помоћ „општег упитника”, по угледу на Цвијића. „Више пута је организовао одлазак професора и студената ради социолошких истраживања најзабаченијих села у Србији” (Кандић, 2002, стр. 99–100). Реализован је и „програм теренских истраживања у неким селима Подриња и Мачве, у новембру 1935. (...) По повратку са села ми смо средили наше извештаје за публикавање у посебној свесци *Социолошкої њреїледа*, која је ускоро требало да буде објављена” (сећања Николе Вуча, Вакић, Миљковић, Јанићјевић, 1978, стр. 12). По саставу сарадника ангажованих у Институту за социологију, економију и статистику (основан 1939, при Правном факултету), у коме је Тасић био први шеф Одсека за социологију, а од 1940. и управник Института, види се да је основно усмерење Института било искуствено истраживање села и сељака (око 75 посто становника тадашње Србије били су пољопривредници). Само су рат и окупација земље спречили Тасића да доврши припрему за публикавање рукописа и одштампа најављену следећу књигу *Социолошкої њреїледа* посвећену социологији села. „Рукопис је непосредно пред почетка рата био спреман за штампу”, сећа се Божићар

С. Марковић (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, str. 17). „Не знам каква је била даља судбина тога рукописа”.

У уводнику првог *Социолошкој њреїлега* такође се оцењује да је „социологија код нас запостављена као у ретко којој земљи”, па „Друштво има скромну амбицију да припомогне са своје стране, према моћима својих чланова и према могућностима рада код нас, напретку друштвених наука у нас”, првенствено тако што ће „да пренесе методе рада које су већ победиле у свету” (Uređivački odbor, 1938, str. 3). „Социологија је за нас свест наша о нама, најпотпунија, најсадржанија, најистинитија и најбогатија: она за нас постаје и наша савест”, веле Ђорђе Тасић и остали чланови Друштва у уводнику (Uređivački odbor, 1938, str. 4) прве књиге *Социолошкој њреїлега* који једним делом има и функцију програмског манифеста Друштва. Они указују на значај социологије за разумевање друштва у коме живе, а посебно за разумевање његових горућих друштвених питања. „Аграр се налази у тешком положају, има ли излаза и помоћи за ову земљу која је аграрна? Од овога зависи судбина нашег народа и његовог културног развоја и чак може се рећи опстанка. Прелазити преко овога ћутке или то не видети данас се граничи са несавесношћу. (...) Тако смо ми, вођени сазнањем да се само преко социологије може доћи до јасне слике социјалне стварности и вођени савешћу да свој дуг одужујемо народу и друштву, ми смо упоредо са теоријским радом отпочели и практичан на проучавању нашег друштва и, пре свега, нашег села” (Uređivački odbor, 1938, str. 4).

Огроман рад „Друштва за социологију” на утемељењу и ширењу ове науке у Србији, види се и по великом броју систематски писаних приказа књига, часописа, па чак и приказа чланака из социологије (углавном за период 1935-1937), као и по приказима страних социолошких уџбеника, часописа, института и катедри, објављених у *Социолошком њреїлегу* 1938. (стр. 285-419). Овај систематски рад на упознавању српске научне јавности, као и шире публике, са социологијом у најразвијенијим земљама (Француској, Енглеској и САД – а за Немачку је речено да ће јој се посветити посебна пажња у следећој свесци *Социолошкој њреїлега*), као и рад на исцрпном извештавању о најновијој социолошкој продукцији код нас и у свету, био је могућ само као колективно дело чланова Друштва за социологију и друштвене науке. Наравно, покретач читавог тог замашног дела био је сам Ђорђе Тасић, који је написао велики део извештаја и приказа, објављених на 134 (ситно сложених) страница *Социолошкој њреїлега*.

Изузетно радно ангажовање Ђорђа Тасића на другим институционалним пољима, у наредним годинама, омело је Друштво – које је „радило интензивно током постојања, све до Другог светског рата” (Лукић, *истио*) – да манифестује резултате своје делатности на овако сјајан начин какав је био *Социолошки њреїлег* из 1938. Наиме, најпре ће Тасић, у јесен 1938, ступити на дужност декана Правног факултета (Kandić, 2002, str. 374), да би затим, у децембру 1939, дошао и на место главног уредника *Архива за њравне и друшћивене науке*. Али, што је најважније, главна социолошка енергија Тасићева, у наредним годинама, отићи ће на оснивање и рад првог правог социолошког института у Србији – Института за социологију, економију и статистику (1939).

Наиме, у децембру 1938. донета је Заједничка уредба свих правних факултета у земљи, у којој се предвиђа да се у оквиру факултета могу оснивати институти

(Kandić, 2002, str. 424). Пошто је на Правном факултету у Београду већ постојао Криминалистички институт (1927) и Институт за међународне студије (1938), одлучено је да се приступи оснивању и Института за социологију, економију и статистику (1939). Институт се састојао од три одсека: социолошког, статистичког и економског, а његов основни задатак је био „прикупљање и сређивање материјала из области социологије, економије и статистике и проучавање наше земље” (Kandić, 2002, str. 451). Први управник института био је Слободан Јовановић, а Ђорђе Тасић је изабран за шефа одсека за социологију. Када је, међутим, Јовановић отишао у пензију (1940), њега је на месту управника заменио Ђорђе Тасић, који је, уједно, остао и шеф Одсека за социологију (Kandić, 2002, str. 452). Његова заменик постао је Јован Ђорђевић (Kandić, 2002, str. 453). Институт се финансирао од школарине доктораната, из буџета Правног факултета, а значајну материјалну помоћ Институту доделила је и фондација Луке Ђеловића Требињца (Kandić, 2002, str. 453).

„Институт је почео озбиљно да ради. Наиме, поред сталних наставника који су сарађивали у Институту, анагажован је и велики број хонорарних” (Kandić, 2002, str. 452). По саставу сарадника⁷ било је јасно да се основна *исстраживачка* амбиција Института тиче социологије села – баш као и Друштва за социологију и друштвене науке, како је саопштено у *Социолошком иреџегу*. Тасић је своју истраживачку енергију са Друштва пребацио на Институт, очигледно намеравајући да преко Института реализује истраживачке амбиције које је Друштво узело на себе. Можемо само претпоставити у ком облику, и у којим међусобним везама, би се даље одвијале делатности Друштва и Института. Да ли би грађа коју би прикупио Институт била објављена у *Социолошком иреџегу*? Или би дошло до поделе посла, тако да би Институт преузео истраживања српског сељачког друштва, а Друштво посао развоја социолошке теорије и методологије, као и посао даље популаризације социологије као науке? То са сигурношћу не знамо. Али знамо да су Друштво за социологију, *Социолошки иреџег* и Институт за социологију, сви чеда Ђорђа Тасића, представљали врхунац предратног развоја социологије не само у Србији, већ и у целој тадашњој Југославији.

Но тих неколико година пред рат, и ван Правног факултета се одиграва брзи узлет српске социологије. Покрећу се нови социолошки часописи, какви су *Правна мисао: часопис за љаво и социологију* (1935-1941), затим два часописа Милана Ј. Комадинића, *Животи села: листи за социолошко ироучавање села* (1936, укупно седам бројева) и *Друштвени иреџег: листи за социолошка ироучавања* (1937, један број), а Мирослав Р. Ђорђевић покреће *Архив за социологију и књижевности* (1939-1940, пет свезака). У часопису *XX век* (часопис за „књижевност, науку, уметност и друшт-

⁷ Међу њима су били: биолог Синиша Станковић (1892-1974) и географ Сима Милојевић (1894–1969), обојица професори Филозофског факултета у Београду; економиста Мијо Мирковић (1898-1963), тада професор Високе економско-комерцијалне школе у Београду; социолог села Сретен Вукосављевић (1881-1960); архитекта Бранислав Којић (1899-1967), доцент Техничког факултета и истраживач сеоског градитељства у Србији; др Добривоје Дробњаковић (-1961), директор Етнографског музеја; др Слободан Поповић, професор Више педагошке школе; др Боровоје Поњевац, виши саветник Министарства унутрашњих послова; Драгослав Јанковић (1911-1990), тада чиновник Привредне аграрне банке (а доцније професор Правног факултета).

во”, излазио 1938-1939, уредник Ранко Младеновић), постоји редовна рубрика „Социолошки преглед”. Такође, Драгослав Б. Тодоровић, професор социологије на Економско-комерцијалној високој школи у Београду, објављује Диркемом надахнуту *Предавања из социологије* (1941).

Можемо само да претпостављамо у ком правцу би се даље развијала српска социологија, па и Друштво за социологију, да није било Другог светског рата. Рат је, међутим, у корену сасекао све што је до тада урађено на пољу научног и институционалног развоја социологије. Јер, након рата, већина водећих српских социолога више није била у Србији или на универзитету: једне су убили окупатори (Ђорђе Тасић), други су отишли у емиграцију (Слободан Јовановић и Мирко Косић), а трећи су сасвим скрајнути (Драгослав Б. Тодоровић). *Друштво за социологију и друштвене науке* није обновило рад, као ни предратни социолошки часописи (покушај обнављања *Правне мисли: часописа за право и социологију* завршио се само на једном броју – април 1945). Угашене су и институције које су представљале основ за социолошка истраживања – попут Института за социологију, при Правном факултету. Штавише, и социологија као наука, постаће политички сумњива и непожељна, „буржоаска творевина и лажна наука, од које се није имало ништа научити” (Лукић, 1959, стр. 110), односно „типичан израз идеологије грађанског друштва, ненаучно и у целини конзервативно мишљење” (*Sociološki leksikon* 1982, стр. 646).

Требало је да, након рата, прође читава деценија па да, тада још малобројни, социолози изађу из „илегале”, окупе се и коначно створе своју трајнију струковну организацију – Српско социолошко друштво (Antonić, 2015), а пет година после тога почела је настава социологије на Филозофском факултету у Београду. Социологија је у Србији поново, као 1938. године, била на магистралном путу научног развика.

Slobodan Č. Antonić¹
University of Belgrade
Faculty of Philosophy
Department of Sociology
Belgrade (Serbia)

THE FOUNDATION OF *SOCIOLOŠKI PREGLED/ SOCIOLOGICAL REVIEW* IN 1938

(*Translation In Extenso*)

Abstract: The appearance of the scientific journal *Sociological Review/Социолошки ирепег* in 1938. is an important moment for Serbian sociology. It is the developmental peak of this scientific discipline in Serbia between the two world wars. At that time, translations of significant sociological works were printed, the Institute for Sociology was founded at the Faculty of Law in Belgrade, the teaching of sociology started, and the Society for Sociology and Social Sciences (1935) was founded – publisher of the first issue of *Sociological Review/Социолошки ирепег* (1938). President of The Society and the main editor of *Sociological Review/Социолошки ирепег*, Djordje Tasić, has prepared the second issue for printing, but the WWII cut the further development of sociology in Serbia. Only ten years after the war began the restoration of sociological institutions and the further development of this scientific discipline in our country.

Keywords: Development of Sociology in Serbia, Sociological Society, Đorđe Tasić, Faculty of Law in Belgrade.

The appearance of *Sociological Review/Социолошки ирепег* in 1938. is an important moment for Serbian Sociology. It is the developmental culmination of this scientific discipline in Serbia between the two world wars and, at the same time, the basis on which sociology successfully developed in Serbia after the Second World War.

In the early 1930s the development of sociology in Serbia has risen. First of all the “General Regulation on Universities” (1931) was brought at the institutional level, and it prescribed the obligatory formation of departments for sociology (with statistics) at law faculties, then the departments of rural sociology (with the science on agricultural cooperatives) at the agricultural faculties (Mitrović, 1982, p. 120). At the PhD studies of the Law Faculty in Belgrade, since 1926 there has been a Seminar for Statistics and Sociology (Kandić, 2002, str. 411). Sociology at elementary studies has not yet been introduced, but Slobodan Jovanovic holds a course titled “A Review of Recent State-Legal and Sociological Literatures” (1922-1928) (Kandić, 2002, p. 207), and then on the doctoral studies hold a course of the same name (1929/1930). Within this course he exposes, among other things, contemporary sociological theories.

¹ santonic@eunet.rs

At the session of the Council of the Law Faculty, on January 17, 1930, Slobodan Jovanović (1869-1958) will officially ask that the subject of Sociology is introduced in the curriculum (Kandić, 2002, p. 74). However, faculties were not autonomous in passing curricula, but they were regulated by the General Regulation on Universities for the whole country. That is why the Faculty of Law in Belgrade proposed to adopt the General Regulation on Universities, which would classify the subject "Sociology with Statistics" as a compulsory subject for all legal faculties in Yugoslavia (Kandić, 2002, pp. 76-77). Such a regulation, as we have said, was adopted, coming into force in December 1931. In November 1932, the Faculty of Law introduced the Department of Sociology and Statistics, although not yet the subject of Sociology as a compulsory element in basic studies, because of a dispute between teachers.

Namely, there was a conflict among teachers about the omission of some mandatory subjects from the list, in need for space to be given to the new ones (Kandić, 2002, pp. 82-89). This dispute lasted for years, and only the adoption of the Common Regulations of all law faculties, from December 1938, would accelerate the introduction of Sociology as a subject on basic studies. Namely, this regulation foresaw that at all legal faculties, under the compulsory Department of Sociology and Statistics, the following subjects are studied: General Sociology, Economic Sociology, Legal Sociology, Political Sociology and Statistics (Kandić, 2002, p. 90), whereby General Sociology and Statistics were compulsory subjects, and the rest were optional. By adhering to this regulation, the Council of the Faculty of Law put General Sociology as a compulsory subject in the first year of basic studies (Kandić, 2002, p. 93), али је прошло још годину дана до првих предавања из овог предмета. Nevertheless, students who enrolled the faculty in 1940/1941 had General Sociology as a compulsory subject, and the lectures were held by Đorđe Tasić (Kandić, 2002, p. 215). The war prevented Tasic from completing the lectures, and the students from taking this exam.

However, for years, lectures from sociology at doctoral studies have been held at the Faculty of Law. Slobodan Jovanovic holds courses: "A review of recent state-legal and sociological literature" (1929/1930), "Historical Materialism" (1932/33), "Formal Sociology" (1936/37, 1938/39, 1939/1940), "Sociology of Religion" (1938) and "Examples of Political Sociology" (1940). Lectures with three of these courses Slobodan Jovanović will then publish as books (*Formal Sociology*, 1937; *Sociology of Religion*, 1938 and *Examples of Political Sociology*, 1940). Jovanovic holds lectures at the Sociological Seminar for PhD students (1936/1937), then a special course in Sociology for PhD students (1937/38), as well as a seminar in Sociology for PhD (1937/38) and a seminar in Sociology and Philosophy of Law for PhD students (1938/39 and 1939/1940, together with Đ. Tasić and J. Đorđević (Kandić, 2002, pp. 364-365).

Also, Djordje Tasic and Jovan Djordjevic jointly hold a seminar in Sociology and the Philosophy of Law for PhD students (1940/1941), Tasić holds a course titled "American Sociology" (1939/1940)² and Djordjevic teaches "Introduction to Sociology" (1936/1937),

² After 1937, Đorđe Tasić turned to intensive sociological work, through the Sociološko društvo/ Society for Sociology, Sociološki pregled/Sociological Review and Institute of Sociology, at the Faculty of Law. This turning to sociology has not yet been manifested in books, even articles published by him, but he started the work "on one theoretical introduction to sociology" (M. Mitrović, 125), which was supposed to be the crown of the creation of the pre-war Belgrade school of lawyer-sociologists. Removing from the University (1941), intervening in the Banja Luka camp (1943) and his tragic and premature death (1944) prevented Tasic from completing the work on this important book. "In our sociology he was primarily a pioneer (...), the founder of a sociological school (...) which, unfortunately, could not have developed further from the very beginning" (R. Lukic).

“General Sociology” (1937/38) and “General Issues in Sociology” (1940/1941; Kandić, 2002, pp. 371-2; 389)³. After attending the Faculty of Law (1940), Radomir Lukic will join them with his specialist course “Review of Modern Legal and Sociological Literature” (1940/1941; Kandić, 2002, pp. 372)⁴.

Along with the founding of university teaching in sociology, a whole series of sociological books have been published. After the translation of the Georges Palante’s “The Basis of Sociology” in 1925, a two-volume book by Pittirim Sorokin (*Питтири́м Алекса́ндрович Сорóкин*) on sociological theories (1932-1933) was published “and caused a wide interest both with domestic and wider audiences, especially younger ones” (Milić, 1997). Since Mihajlo P. Vukovic in his *Introduction to Scientific Sociology* (1927), advocated the introduction of mathematical methods into sociological research, Aleksandar Krušković proclaimed sociology as “synthetic science” and “the crown of social sciences”, in “*The Problems of Sociology*” (1934) (6). Dušan J. Popovic, our first historical sociologist, after the historical-sociological study *About Cincars* (1927), publishes a two-volume study *On Haiduks* (1930-1931). Finally, Mirko Kosić in the same year (1934) published his two most important sociological books: *Introduction to General Sociology* and *Problems of Contemporary Sociology* (Antonić, 2013).

At that time, Serbia received the first active⁵ sociological association - “Society for Sociology and Social Sciences” (1935-1941). Djordje Tasic, one of the three initiators of Kosić’s Sociological Society (1920-1921), was the organizer of this new breach. Firstly, Tasić, in May 1935, founded *The Society for Legal Philosophy and Sociology*. He became his president, while the secretary was Milorad V. Simic (Lukic, 1959, page 106). When

³ In his doctoral dissertation, *Les Rapports entre la Notion d’État et La Notion de Classes Sociales* (1933), Jovan Đorđević dealt with the relationship between the state and classes in order to hold a series of lectures in sociology in the school year 1934/35 at Kolarac University (there was also a lithographed text, of 237 pages). They were then upgraded as a book of the Fundamentals of Sociology, and handed down the manuscript to the Commission, which elected him as an associate professor in 1940. But because of the war and, and the aversion of the post-war authorities towards sociology, the manuscript has never been published. Yet, in this period, Djordjevic published a series of sociological articles: “A Review of Contemporary French Sociology” (1937), “Psychoanalysis and Sociology” (1937), “Sociology and History” (1938), “Sociology and Law” (1938) “The value of Durkém’s sociology for scientific sociology” (1938), “Dositelj Obradović as a sociologist” (1940), etc. So, before the war, Djordjević developed strongly in the sociological direction, and he would probably continue his career as a sociologist, only if there was no war and post-war antisocial mood. After the war, however, the new government will engage Đorđević to build a legal system, and he will completely abandon sociology and devote himself exclusively to public law.

⁴ The sociologist of the village, Sreten Vukosavljević (1881-1960), came to the Faculty of Law, as a part-time associate for Sociology (1939, according to Kandić, 2002, p. 255). With Slobodan Jovanović, who retired (1940), but who was immediately elected as a full-time professor at the Law Faculty, he remained in the classroom, thus creating a sufficient “critical mass” of teachers-sociologists at the Law Faculty. This “critical mass” could have led not only to the theoretical and research ascension of Serbian sociology, but also to a strong institutional movement towards the creation of the first Department of Sociology, at some of our faculties. Thus, the Faculty of Law and not the Philosophy, could become the place where professional Serbian sociologists are formed today. But the Second World War brutally cut all these processes.

⁵ Kosić’s Sociological Society has never started working (Antonić, 2013).

Radomir Lukic, after the war, renews the Sociological Society (Antonic, 2015), Simic will join, holding lectures (1957) and working in the Supervisory Board (1959-1960). In addition to Simić, “most of the young researchers who joined this Society were French students and former Tasić’s students” (Miljković, 1988).

In the official name of this association, sociology was still in second place. Until then, Tasić saw himself primarily as a legal philosopher, and only secondarily as a sociologist. Crucial for his strong turn to sociology, however, was going to be studying in France and Belgium. Namely, in order to expand his knowledge in sociology, he did not mind asking for and receiving a scholarship from the Rockefeller Foundation, even though he had been a regular professor for more than a decade (Kandić, 2002, 98). He used it in the school year 1936/1937, and while staying in Paris and Brussels he studied, among other things, the work of Solvey’s Institute of Sociology (Institut de Sociologie Solvay). In the first book of *Sociološki pregled/the Sociological Review* (1938), Tasić will publish a special report on the work of this institute (page 303-305), and next to it will be the article by Dragoslav Janković on the publications of Solvey’s Institute of Sociology (pp. 305-306). In his *Sociological Review* (pp. 314-321), Tasić will also publish a report on the sociological life of France in 1937, to which he was a witness during his study visit, beginning with sociological conferences (in which he also participated with the press releases), to discussion at the Sociological Institute, about the teaching of sociology in France.

Upon returning to the country, Tasić will completely turn to sociology and the creation of the first true sociological society in Serbia. Within that, he will change the name of the association in 1938, so sociology in the title comes first. From then on, it will be called: Society for Sociology and Social Sciences (*Društvo za sociologiju i društvene nauke*). In the same year -1938, the Society published *Sociološki pregled/the Sociological Review* - a collection of 436 pages, “arranged according to the yearly discourse of the *Di Année Sociologique*” (Milić, 1997) - and thus was presented to the public in the best light⁶.

In the editorial of *Sociološki pregled/Sociological Review*, it is said that the Society for Sociology and Social Sciences “started scientific work in several directions in a short

⁶ We do not know the exact composition of the members of the Society, but we can make a conclusion on the basis of the authors who published their contributions in the collection. In addition to Đorđe Tasić (1892-1943), there were also teachers and associates of the Law Faculty - Slobodan Jovanović (1869-1958), Jovan Đorđević (1908-1989), Slobodan M. Drasković (1910-1982), Ljubomir S. Dukanac (1910-1949), Božidar S. Marković (1903-2002), Mihailo Konstantinović (1897-1982) and Branislav Nedeljković (1907-1989), then Dragoslav Janković (1911-1990) who will soon come to the Faculty of Law (1940), then the sociologist of the cooperatives - Mihailo Avramović (1865-1945), a historical sociologist Dušan C. Popovic (1894-1965), ethnologist Radomir Živković, statistician Borivoj T. Panjevac, Professor of Sociology at the Economic and Commercial High School in Belgrade Dragoslav B. Todorović (1909-1964), historian and economist Nikola Vučo (1902-1993), economist Nikola Mirković, psychologist Slobodan Popović, as well as biologists from the Faculty of Philosophy in Belgrade, Borivoje D. Milojević and Siniša Stankovic (1892-1974). Among the listed associates and members, the Management Board of the Society was Mihailo Konstantinović and Božidar S. Marković (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, pp. 9; 16). So, Tasić managed to bring together practically the majority of people who were interested in sociology at that time in Serbia. The absence of Mirko Kosić comes to mind. “The reason for this should probably be sought primarily in his individualistic, insufficiently communicative temperament,” says Božidar S. Marković (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, p. 18).

time” and that “it started a new job with this book: the publication of works by members and associates (friends) of the society, and papers held at meetings” (page 3). From this it can be seen that the Society held meetings, on which statements were made, which were partially included in this book, and in the footnote for the article by Slobodan Popović, “A Contribution to the study of the relationship between sociology and psychology”, it is explicitly stated that this work is in fact, a copy of the lecture held at the Society on May 1, 1936 (page 69). Jovan Djordjević remembers these meetings held in the Society:

“Its meetings attracted a considerable number of progressive intellectuals and students of that time, and the discussions at these meetings were not only alive and tolerant, but also guided as dialogues and confrontations. The membership in this Society was, in most cases, understood as an intellectual obligation and a way of contribution to the development of scientific thought and truth, even though it was outside and against the ruling system. The greatest merit for all this belongs to prof. Djordje Tasić, the animator of sociological thought in Serbia, and the man who wanted and was able to deal with the doctrine without any dogmatism and to gather for that purpose, without any sectarianity, representatives of different, as well as opposing philosophical and ideological perceptions” (Bakić, Miljkovic, Janićijević, 1978, p. 9).

Society meetings were organized at the Faculty of Law in Belgrade, first in the old building on Kosančić's venac, and then in the new one. Members of the Society also held a series of lectures on the sociology of the village at Kolarac National University (memories of Mihailo Konstantinović, see Bakić, Miljkovic, Janićijević, 1978, p. 10). Journals *Архив за правне и друштвене науке/Archive for Legal and Social Sciences* and *Правна мисао/Legal Opinion*, as well as the newspaper *Napred* (published 1938-1941, owner Mihailo Ilic, professor at the Faculty of Law, Miljkovic, 1983, p. 160), wrote about the activity of the society.

After the first volume of *Sociološki pregled/Sociological review*, dedicated to the relationship between sociology and separate humanities, other volumes were announced, first of all the one „dedicated to the sociology of the village, for which we have already prepared the significant part of the material“ (Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, p. 10). It should be known that Đorđe Tasić himself was the initiator of experiential sociological research in the Serbian village, with the use of „common questionnaire“, based on the work of Jovan Cvijić. “He organized multiple visits of professors and students for sociological research of the most remote Serbian villages” (Kandić, 2002, pp. 99-100). The “program of field research in the villages of Podrinje and Mačva in November of 1935. (...) Upon returning from the villages, we have sorted our reports for publication in the separate volume of *Sociološki pregled/Sociological Review*, which was supposed to be published soon” (memoirs of Nikola Vučo, Bakić, Miljković, Janićijević, 1978, p. 12) Based on the structure of the contributors engaged in the Institute for sociology, economics and statistics (founded in 1939. on the Faculty of Law), where Tasić was the first Head of the Sociology Department, and from 1940. Headmaster of the Institute, it is clear that the main direction of the Institute was experiential research of the village and villagers (around 75% of Serbian citizens of that time were farmers). Only war and occupation of the country prevented Tasić from finishing the preparation for the manuscript publication and printing the the next announced volume of *Sociološki pregled/Sociological Review* dedicated to the sociology of the village. “The manuscript was ready for publication just before the war”,

recalls Božidar S. Marković (Bakić, Miljković, Janičijević, 1978, p. 17). “I don’t know what was it’s fate afterwards”.

In the editorial of the first *Sociološki pregled/Sociological Review* it is also assessed that “our sociology is neglected more than in many other countries” so “the Society has a modest ambition to help as much as it can, according to the ability of its members and possibilities of work in our country, and the advancement of humanities in it”, firstly by “conveying the methods of work which have already won globally” (Editorial board, 1938, p.3). “For us, sociology represents our consciousness about ourselves, the fullest, the most complete, affluent and truthful and richest: for us, it becomes our consciousness” say Đorđe Tasić and other members of the Society in the editorial (Editorial board, 1938, p. 4) of the first volume of *Sociološki pregled/Sociological Review* which, partly, has a function of program manifest of the Society. They point to the significance of sociology for understanding of the society they live in, and specially for understanding its burning questions. “Agriculture is in peril – is there a way out and help for this agricultural country? The fate of our people depends on that, as well as the fate of our cultural development and, you may say, our existence. Being silent about this, and not seeing this today equals with uncaringness (...) So we, lead with the knowledge that only through sociology one can reach a clear picture of social reality, and lead with consciousness that we owe our debt to our people and society, have, parallel with theoretical work, started practical work on studying our society, and, before all, our village” (Editorial board, 1938, p. 4).

The massive work of the Sociological society on establishing and spreading of this science through Serbia, is visible through a large number of systematic book reviews, magazines, even reviews of sociology articles (mainly for the period of 1935-37), as well as reviews of foreign sociology textbooks, magazines, institutes and departments, published in *Sociološki pregled/Sociological Review* in 1938. (pp. 285-419). This systematic work on introduction of Serbian scientific community with sociology in the most developed countries (France, England and USA – and for Germany it was said that special attention will be devoted to it in the next volume of *Sociološki pregled/Sociological Review*), as well as work on thorough reporting about the latest sociological production home and abroad, was possible only as a collective feat of the members of the Society for Sociology and Humanities. Of course, the initiator of this whole endeavor was Đorđe Tasić himself, who wrote a large part of those reports and overviews, published on 134 (thick) pages of *Sociološki pregled/Sociological Review*.

Exceptional engagement by Đorđe Tasić on other institutional fields, in upcoming years, was interrupted by the Society – which “has worked intensively during its existence, until World War II” (Lukić, *ibid*) – to manifest the results of his work as greatly as he did with *Sociološki pregled/Sociological Review* from 1938. Namely, Tasić will take the duty of Dean of the Faculty of Law in the autumn of 1938. Наиме, (Kandić, 2002, p. 374), and later, in December of 1939, he will take the position of principal editor of *Archive for legal and social sciences*. But, most importantly, the biggest part of Tasić’s sociological energy, in the coming years, will go into founding and work of the first real sociological institute in Serbia – Institute for sociology, economy and statistics (1939).

Namely, in December of 1938. The Common Directive of all Faculties of Law in the Country was brought, in which it was envisioned that institutes can be founded as parts of the faculties (Kandić, 2002, p. 424). Because the Faculty of Law in Belgrade already

had the Criminological Institute (1927) and the Institute for International Studies (1938), it was decided to start the foundation of Institute for sociology, economy and statistics (1939). The institute consisted of three sections: sociological, economical and statistical, and its main task was “gathering and ordering of material from the areas of sociology, economy and statistics and studying of our country” (Kandić, 2002, p. 451). The first headmaster of the institute was Slobodan Jovanović, and Đorđe Tasić was chosen as a headmaster of the Sociology department. However, when Jovanović retired (1940), he was replaced by Đorđe Tasić, who remained headmaster of the Sociology department (Kandić, 2002, p. 452). His assistant became Jovan Đorđević (Kandić, 2002, p. 453). The institute was financed from the tuitions of Phd students, from the budget of the Faculty of law, and significant material aid to the Institute was given by the Foundation of Luka Čelović Trebinjac (Kandić, 2002, p. 453).

“The institute started working very seriously. Namely, beside permanent teachers who worked in the institute, a large number of part time ones was hired, too” (Kandić, 2002, p. 452). Based on the structure of the associates⁷, it was clear that the main *research* ambition of the Institute was in the sociology of the village – as well as of the Society for sociology and social sciences, as was declared in the *Sociološki pregled/Sociological Review*. Tasić switched his research energy from the Society to the institute, obviously intending to realize his research ambitions through Institute, which the Society took upon itself. We can only assume in which manner, and in which mutual relations, further work of the Society and Institute would have evolved. Would materials gathered by the Institute have been published in the *Sociološki pregled/Sociological Review*? Or would there be a division of labor, in that the Institute would have taken over the research of Serbian agrarian society, and the Society the development of sociological theory and methodology, and the job of further popularization of sociology as a science? We cannot tell for sure. But we do know that Sociological Society, *Sociološki pregled/Sociological Review* and Institute for Sociology, were all brainchildren of Đorđe Tasić and represented the peak of pre-war development of sociology, not only in Serbia, but in all of Yugoslavia.

But in those couple of years before the war, even outside the Faculty of Law, a rapid ascent of Serbian sociology took place. New sociological magazines are lunched, like *First Thought: the Magazine for Law and Sociology* (1935-1941), then two magazines by Milan J. Komadinić *The Life of the Village: Paper for Sociological Research of the Village* (1936, seven numbers in total) and *Sociološki pregled/Sociological Review: Paper for Sociological Research* (1937, one number), and Miroslav R. Đorđević launches *Archive for Sociology and Literature* (1939-1940, five volumes). In the magazine *XX Century* (magazine for “literature, science, art and society”, published in 1938-39, edited by Ranko Mladenović),

⁷ Among them were: biologist Siniša Stanković (1892-1974) and geographer Sima Milojević (1894–1969), both professors of the Faculty of Philosophy in Belgrade; economist Mijo Marković (1898-1963), then a professor of High economy-commerce School in Belgrade; sociologist of the village Sreten Vukosavljević (1881-1960); architect Branislav Kojić (1899-1967), assistant professor of Technical faculty and researched of countryside construction in Serbia; dr Dobrivoje Drobnjaković (-1961), director of Ethnographic Museum; dr Slobodan Popvić, professor of Higher school of Pedagogy; dr Borivoje Ponjevac, higher advisor to the Minister of the Interior; Dragoslav Janković (1911-1990), then an official of Commercial Agrarian Bank (later a professor of the Faculty of Law).

there is a regular rubric “Sociological Overview”. Also, Dragoslav B. Todorović, sociology professor on Economy-Commerce High School in Belgrade, publishes *Sociology Lectures* inspired by Durkheim (1941).

We can only assume in which direction would the further development of Serbian sociology, as well as Society for Sociology, go if there wasn't for World War II. The war has, however, completely ruined everything that had been done until then in the field of scientific and institutional development of sociology. After the war, most of the leading sociologists was not in Serbia or on the University: some were killed by the occupators (Đorđe Tasić), others emigrated (Slobodan Jovanović and Mirko Kostić), whereas some were completely disenfranchised (Dragoslav B. Todorović). *The Society for Sociology and Social Sciences* didn't continue with its work, and neither did pre-war sociological magazines (the attempt to restore *Legal Thought: Magazine for Law and Sociology* ended after the first issue – April 1945). Institutions that represented the foundation for sociological research were also shut down – such as Faculty of Law Institute for Sociology. Moreover, sociology as a science will become politically dubious and unwanted, “the creation of the bourgeoisie and false science, from which nothing can be learnt” (Lukić, 1959, p. 110), ie “a typical expression of ideology of civil society, unscientific and in whole conservative thought” (*Sociological lexicon*, 1982, p. 646).

A whole decade passed after the war for, then still few in number, sociologists to come out from “illegality”, gather and finally create their more permanent vocational organization – Serbian Sociological Society (Antonić, 2015), and five years after that sociology started being taught and Faculty of Philosophy in Belgrade. Sociology in Serbia was again, as in 1938, on a highway of scientific development.

REFERENCES / ЛИТЕРАТУРА

- Antonić, S. (2015). Radomir D. Lukić as the founder of the Serbian Sociological Society. In: D. Basta and S. Avramović (eds.): *Scientific Heritage of Radomir D. Lukić* (pp. 265-276). Beograd: Srpska akademija nauka i umetnosti. Available at: <https://www.sanu.ac.rs/Izdanja/ElIzdanja/2015RLukicZbornik.pdf> [In Serbian]
- Antonić, S. (2013). Mirko Kosić and Sociological Society. In J. Trkulja (ed.) *Mirko M. Kosić: the life and the work* (pp. 398-426). Kikinda: Narodna biblioteka „Jovan Popović“; Beograd: Pravni fakultet Univerziteta i Srpsko sociološko društvo. Available at: <https://fedorabg.bg.ac.rs/fedora/get/o:6157/bdef:Content/download> [In Serbian]
- Antonić, S. (2012). Serbian Sociological Society 1961-1992. *Sociološki pregled*, XLVI (2), Special Edition, 613-644. Available at: <http://phaidrabg.bg.ac.rs/o:3448> [In Serbian]
- Bakić, S, Miljković, A. A, Janićijević, M. (1978). Memories of the First Collaborators of *Sociološki pregled* (prof. dr Jovan Đorđević, prof. dr Mihailo Konstantinović, Prof. dr Nikola Vučo, Dragoslav Janković i prof. dr Božidar S. Marković). *Sociološki pregled* XII (3), 7-18. Available at <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/20/socioloski-pregled-1978/> [In Serbian]
- Kandić, Lj (2002). *History of Law Faculty 1905-1941*, Vol. 2. Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva [In Serbian]

- Lukić, R. (1959). Social Conditions of the Development of Sociology in Yugoslavia. *Sociologija*, I (2-3), 97-113 [In Serbian]
- Milić, B. (1997). Dirken or Durkheim – a terminological rigor or a provincial complex. *Sociologija* XXXIX (3), 481-493. Available at: http://www.komunikacija.org.rs/komunikacija/casopisi/sociologija/XXXIX_3/d007/html_ser_lat [In Serbian]
- Miljković, A. (1988). Pluralism in Serbian Sociology until 1941, *Sociološki pregled*, XXII, 3, 173-199. Available at: <https://drive.google.com/file/d/0B5PfuTWAVbsKUm1MR0p5WFRScGs/view> [In Serbian]
- Miljković, A. (1983). The History of Yugoslav Sociology before WW2. *Sociološki pregled* XVII (3-4), 159-162. Available at: <https://drive.google.com/open?id=0B5PfuTWAVbsKdIpGTzV5bTRfRzQ> [In Serbian]
- Mitrović, M. (1982). *Yugoslav Sociology before WW2*. Beograd: Istraživačko-izdavački centar SSO Srbije [In Serbian]
- Sociološki leksikon (1982) *Sociological lexicon*, eds. Radomir Lukić and Miroslav Pečujlić. Beograd: Savremena administracija [In Serbian]
- Uređivački odbor (1938), Editorial. *Sociološki pregled*, no. 1. Beograd, Društvo za sociologiju i društvene nauke. Available at: <http://www.socioloskipregled.org.rs/2017/08/15/socioloski-pregled-vol-i-1938/> [In Serbian]